

СЕКЦІЯ 4

СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК ПІД ВПЛИВОМ ФАКТОРІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ КРИЗИ МОДЕЛІ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
А. В. БРАТАШ, магістр
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Проблеми і протиріччя в розвитку глобальної економіки поглиблюються, що було підкреслено на Міжнародному економічному форумі в Давосі в січні 2020 року. Суттєві дисбаланси в розвитку світової економіки потребують переходу до нової, більш гнучкої і збалансованої моделі, здатної підтримувати усталені темпи зростання в довгостроковій перспективі разом із забезпеченням рівності в доступу до усіх видів ресурсів та зменшення диференціації в доходах. Така модель отримала назву *інклюзивного сталого зростання*. Її реалізація потребує зміни підходів до оцінювання рівня зрілості та ефективності економічної системи країни, врахування не лише економічних індикаторів зростання, а й соціально-політичних детермінант.

Одним з найбільш дискусійних питань є вплив моделі неолібералізму на можливості досягнення цілей інклюзивного розвитку. Нові світові потрясіння в ХХІ ст. активізували *дискусію між прихильниками неоліберальної глобалізації і її противниками*. Економічний аналіз ситуації виявив зміни, які сталися у світовому господарстві – становлення нових транснаціональних акторів, зміни у розстановці сил, зміна ролі держави у нових умовах розвитку, новий стан валютно-фінансової сфери. На поверхню дискусій було винесено нові наслідки неоліберального світогосподарського порядку, які раніше недооцінювалися: надзвичайний розмах спекулятивних переливань капіталу, зростаюча нестійкість і непогодженість економічних процесів, збільшення нелегальних операцій, різке посилення ваги сфери фінансових послуг. Їх виявлення значною мірою підірвало ідеологію, а з нею і легітимність неоліберальної глобалізації.

Кризові явища ХХІ ст. змінили і характер обговорення проблем глобалізації. Попереднє її трактування виходило з презумпції безкризового розвитку міжгосподарських центрів: відповідно визначалися її і позитивні, й негативні аспекти. Серйозні зміни потенціалу США і Європи, які є наслідком криз, змінюють весь баланс позитивних і негативних наслідків глобалізації. Наприклад, хиткий стан фондового ринку США призвів до суттєвого

скорочення експорту (і відповідно ВВП) багатьох країн Південно-Східної Азії і Латинської Америки, які в попередні роки вважалися яскравим прикладом благодатного впливу глобалізації. Окремі аналітики висловлюють припущення, що швидкість й інтенсивність експансії цих центрів, яка поглинає національний потенціал, у середньостроковій перспективі може призвести до зникнення самотності цих країн. Значна частина західних економістів підкреслює, що глобалізація привела до таких внутрішніх і міжнародних трансформацій, за яких попередні методи аналізу і збирання статистичних даних усе менше відображають реальні процеси. Відповідно зникає основа для вироблення дієвої економічної політики і швидкого подолання рецесії.

Зростання на початку XXI ст. опору діяльності СОТ, МВФ та інших міжнародних економічних організацій (особливо серед країн, що розвиваються) вплинуло на розшарування поглядів прихильників неоліберальної глобалізації. З одного боку, зростає кількість тих, хто від теоретичних праць перейшов до консультування великих корпорацій із питань стратегії в нових умовах, їхні ідеї спрямовані на втілення і зміцнення монопольних (або олігопольних) позицій великих корпорацій, особливо на нових ринках. З іншого – відбувається розвиток ідей ортодоксальних неолібералів, які продовжують ідеалізувати ринок і його можливості. Вони всіляко підкреслюють неминучість неоліберальної глобалізації і марність намагань протистояти їй

У XXI ст. усі напрями критики неоліберальної глобалізації швидко зближуються, напрацьовуються більш погоджені підходи до питань подальшого розвитку. Праці представників теорії глобалізації, незалежно від належності до того чи іншого її напрямку, подають інший образ ринку, на відміну від нав'язаного неолібералізмом. Окрім суто формалізованих ринкових відносин (до яких закликають неоліберали) представники теорії глобалізації вказують, що на взаємовідносини між господарськими суб'єктами великий вплив справляють неформальні, неекономічні обставини, соціокультурне середовище, морально-етичний клімат у суспільстві і т. ін. Ці фактори особливо відчуває нинішня економіка України. Ринок постає не як самодостатній фактор, здатний вирішити всі проблеми і докорінно перетворити суспільство, а лише як один із його механізмів, який сягає корінням у всю сукупність суспільних відносин і залежить у своєму розвитку від соціально-політичної сфери, історичної і культурної спадщини. Яскравим прикладом цього є становлення ринкових відносин у Китаї, Індії та інших країнах, що розвиваються.

За межами Європи і Північної Америки було багато країн, в яких спостерігалася суспільна напруженість у період переходу до ринкових відносин і первісного нагромадження для переходу до індустріального і постіндустріального суспільства. Для більшості цих країн на початковому етапі неоліберальної глобалізації були характерними переважання колективістських систем цінностей, поміркований рівень споживання, порівняно висока норма нагромадження й економічна політика, яка була орієнтована на модернізацію і розвиток самостійного національно-господарського комплексу. У політичній сфері та організаційно-управлінських структурах домінували авторитарні

тенденції. Процес глобалізації вплинув на зміну соціально-економічної орієнтації, відбулися серйозні зрушення у функціонуванні господарських механізмів цих країн. Стали швидко розвиватися індивідуалізм і консьюмеризм. На другий план почали відступати попередні цінності – колективістські й загальнонаціональні. Поточне споживання зростає, нагромадження зменшується, посилюється інтеграція країн у світове господарство. Політичні режими зазнають змін: втілюються західні політичні інститути, парламентаризм і вибори політичних діячів; відчувається наступальний вплив реклами і піар-технологічної діяльності ЗМІ з формування суспільної свідомості. Нові обставини значно утруднюють проведення політики самостійного розвитку національної економіки, яка дедалі більше вимагає врахування і світових тенденцій.

В той же час, *інклюзивний розвиток вимагає, щоб люди були активно включені в процеси політичних, соціальних і економічних змін.* Найбільш гостро проблема нерівності, тобто низького ступеня інклюзивності економічного зростання має місце в країнах із слаборозвинутими інфраструктурними мережами. Подолання розриву можливе лише у тому випадку, коли групи у соціумі не є закритими та існують соціальні, політичні й економічні можливості для зміни соціального стану індивіда завдяки наявності інклюзивних інститутів. Незважаючи на існування стереотипу щодо більшої соціальної мобільності у розвинутих країнах світу, зокрема у країнах ЄС, проблема переміщення між стратами, передусім неможливість потрапити у середній клас, існує й там. Так, дослідження Фонду Бертельсманна вказують на зменшення кількості домогосподарств, що відносяться до середнього класу у ФРН впродовж останніх 15-20 років, причинами чого стали реформування податкової системи, ринку праці та демографічні зміни [1].

Теоретичні дослідження і емпіричні розрахунки свідчать і про тісний зв'язок між розвитком інфраструктури і інклюзивним зростанням – 1 млрд дол., вкладений в інфраструктуру, безпосередньо створює 15 тис. робочих місць і приблизно 30 тис. додаткових робочих місць в суміжних галузях. Китай, починаючи з 2000-х років, інвестує в інфраструктуру щорічно 8-10 % ВВП, Таїланд і В'єтнам – понад 7 %, Індія – 4-6 %, розглядаючи її як платформу для подальших інновацій і вирішення проблем зайнятості [2].

Концепція інклюзивного розвитку вимагає і більш повного врахування взаємодії навколишнього середовища (соціального і природного) і розвитку господарської сфери. Традиційні макроекономічні показники втрачають свою значущість у силу зняття вартісних відносин на мікрорівні. Якщо для оцінки провідного критерію – «рівень життя» – було достатньо кількісних показників системи національних рахунків у абсолютному вираженні або на душу населення, то з переходом до інклюзивного розвитку виникає необхідність у характеристиці «задоволеності» людей не тільки матеріальними, але й нематеріальними умовами, що включає і такі показники, як можливість самоосвіти, розвиток здібностей і збереження фізичного й духовного здоров'я в умовах свободи та справедливості, стан навколишнього середовища тощо. З

іншого боку, інклюзивний розвиток не просто збільшує ВВП країни, а й формує міцну соціально-економічну систему, де кожен громадянин відіграє важливу роль, бо має можливості, ресурси та інструменти для забезпечення саморозвитку, гідного і якісного рівня життя.

Література:

1. Сенюра О. В. Сучасний стан та перспективи дослідження проблем соціальної мобільності / О. В. Сенюра // *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. Соціологія і політичні науки. 2015. Т. 20. Вип. 2 (23). С. 34–42. URL: heraldiss.onu.edu.ua/article/download/56726/53075
2. World Economic Forum (2018). URL: <http://reports.weforum.org/>

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ НА СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф.,

зав. кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

С. А. ДРАЧОВА, магістр

*Харківський національний університет міського господарства
ім. О. М. Бекетова, м. Харків*

Підвищення рівня інклюзивності експортно- і імпортоорієнтованої економіки України потребує повсякчасного врахування стану світових фінансових ринків, які за своєю природою, мобільністю та масштабами застосування сучасних комунікаційних засобів впливають на розвиток як глобальної, так і національних економік. *Сучасні структурні зрушення і тенденції розвитку фінансових ринків проявляються в наступному:*

- відбулись глибокі якісні зміни в міжнародному фінансовому секторі, що характеризується, зокрема, злиттям банківського і страхового бізнесу;
- розширились функції фінансових інститутів, що працюють не лише у традиційній сфері своєї діяльності, а й займаються інвестиційним бізнесом, що вимагає вирішення проблеми єдиних валютних розрахунків;
- під впливом відповідної інфраструктури розширився ринок акціонерного капіталу, відбувається активне злиття промислового, банківського і страхового капіталу і активний розвиток фінансово-промислових груп;
- в умовах активізації руху капіталів виникли нові види інвестиційних паперів (сучасні варіанти ф'ючерсів, опціонів та інших вторинних і гібридних цінних паперів);
- на світовому фінансовому ринку активно діють нові інститути, що займаються фінансовим страхуванням і перерозподілом фінансового ринку (хеджінгові фонди та ін.);
- на фоні загального послаблення ролі національних центральних банків і посилення транскордонної мобільності капіталів, зростає роль посередників і посилюється спекулятивний характер їхньої діяльності;